

प्रश्न-पत्र की योजना 2023-24

कक्षा – 10th

विषय – संस्कृत (तृतीय भाषा)

समय : 3 घंटे 15 मिनट

अंक : 80

1. उद्देश्य हेतु अंकभार –

क्र.सं.	उद्देश्य	अंकभार	प्रतिशत
1.	ज्ञान	15	18-75%
2.	अवबोध	33	41-25%
3.	अभिव्यक्ति	21	26-25%
4.	मौलिकता	11	13-75%
योग		80	100%

2. प्रश्नों के प्रकारवार अंकभार –

क्र. सं.	प्रश्नों का प्रकार	प्रश्नों की संख्या	कुल अंक	कुल अंक प्रतिशत	प्रतिशत प्रश्नों का	संभावित समय
1.	वस्तुनिष्ठ	1/15	15	18-75	05-00	20
2	रिक्तस्थान	1/7	07	08-75	05-00	20
2.	अतिलघूत्तरात्मक	1/10	10	12-5	05-00	40
3.	लघूत्तरात्मक	10 / 10	21	26-25	50-00	30
4.	दीर्घउत्तरीय प्रश्न	4 / 4	15	18-75	20-00	35
5.	निबंधात्मक	3 / 4	12	15-00	15-00	50
योग		20 / 49	80	100	100	195

3. विषय वस्तु का अंकभार –

क्र.सं.	विषय वस्तु	अंकभार	प्रतिशत
1	अपठितावबोधनम्	8	10
2	रचनात्मकं कार्यम्	15	20
3	अनुपयुक्तं व्याकरणम्	25	30
4	पठितावबोधनम्	32	40

प्रश्न-पत्र ब्ल्यू प्रिन्ट

विषय : संस्कृत (तृतीय भाषा)

पूर्णांक - 80

कक्षा-10वीं

क्र. सं.	उद्देश्य इकाई/उप इकाई	ज्ञान						अवबोध					ज्ञानोपयोग/अभिव्यक्ति					कौशल/मौलिकता					योग				
		वस्तुनिष्ठ	रिक्तस्थान	अति.लघु	लघूत्तरात्मक	दीर्घउत्तरीय	निबन्धात्मक	वस्तुनिष्ठ	रिक्तस्थान	अति.लघु	लघूत्तरात्मक	उत्तरात्मक	दीर्घउत्तरीय	निबन्धात्मक	वस्तुनिष्ठ	रिक्तस्थान	अति.लघु	लघूत्तरात्मक	दीर्घउत्तरीय	निबन्धात्मक	वस्तुनिष्ठ	रिक्तस्थान		अति.लघु	लघूत्तरात्मक	दीर्घउत्तरीय	निबन्धात्मक
1	अपठितावबोधनम्								8(1)																		8{1}
2	रचनात्मकं कार्यम्											4(1)						8(2)							3(1)		15(4)
3	अनुपयुक्तं व्याकरणम्		7(1)	2(-)				9(1)			4(2)					3(1)											25(5)
4	पठितावबोधनम्	6(-)									8(4)					6(3)		4(1)							8(2)	32(10)	
5																											
6	योग	6(-)	7(1)	2(-)				9(1)		8(1)	12(6)	4(1)				9(4)	8(2)	4(1)						3(1)	8(2)	80(20)	
7			15(1)					33(9)						21(7)						11(3)							

विकल्पों की योजना :- खण्ड स , द में आंतरिक विकल्प है।

नोट:- कोष्ठक में बाहर की संख्या अंकों की तथा भीतर प्रश्नों की द्योतक है।

माध्यमिक परीक्षा, 2024
Secondary Examination, 2024

नमूना प्रश्न-पत्र

Model Paper

कक्षा – 10वीं

Class - 10th

विषय – संस्कृत

Sub : Sanskrit

समय : 03 घण्टे 15 मिनट

पूर्णांक : 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः—

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
4. एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
5. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

खण्ड: – "अ"

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः—

- (i) पाषाणीसभ्यता समाविष्टा न स्यात्— 1
(अ) प्रकृत्याम् (ब) निसर्गे (स) नगरे (द) वने
- (ii) 'बुद्धिर्बलवती सदा' कथा कुतः संगृहीता? 1
(अ) शुकसप्ततितः (ब) बृहत्कथातः (स) पंचतन्त्रतः (द) धर्मतन्त्रतः
- (iii) 'शिशुपालनम्' इत्यस्य पाठस्य रचयिता कः? 1
(अ) श्रीहर्षः (ब) कालिदासः (स) भारविः (द) दिङ्नागः
- (iv) मनुष्यः किं कृत्वा नावसीदति? 1
(अ) उद्यमम् (ब) आलस्यम् (स) धैर्यम् (द) पराक्रमम्
- (v) सिंहस्य पुच्छं कः धुनोति? 1
(अ) काकः (ब) मयूरः (स) वानरः (द) शृगालः
- (vi) प्रथमो धर्मः कः? 1
(अ) आचारः (ब) विचारः (स) विनयः (द) दीनः
- (vii) निष्कपटः इत्यस्य पदस्य सन्धिविच्छेदोऽस्ति— 1
(अ) निष्+ कपटः (ब) निश् + कपटः (स) निस् + कपटः (द) निर् + कपटः
- (viii) प्रकृतिः + एव इत्यस्य सन्धिपदमस्ति— 1
(अ) प्रकृतिरेव (ब) प्रकृतिरव (स) प्रकृतिसेव (द) प्रकृत्येव
- (ix) श्चुत्वसन्धेः उदाहरणमस्ति— 1
(अ) पेष्टा (ब) सच्चित् (स) जगदीशः (द) मनोहरः

(x) अनुस्वारसन्धेः उदाहरणमस्ति—	1
(अ) सत्कारः (ब) नमोनमः (स) धर्मं चर (द) फलमस्ति	
(xi) “अनुरथम्” इत्यस्य पदस्य समासविग्रहः अस्ति—	1
(अ) रथस्य पश्चात् (ब) रथेन पश्चात् (स) रथे अनु (द) रथाय पश्चात्	
(xii) द्विगुसमासस्य उदाहरणमस्ति—	1
(अ) रामश्यामौ (ब) पीताम्बरः (स) पंचपात्रम् (द) उपवनम्	
(xiii) “मुखकमलम्” इत्यत्र कः समासः?	1
(अ) अव्ययीभावः (ब) कर्मधारयः (स) द्वन्द्वः (द) बहुव्रीहिः	
(xiv) “आचारः” इत्यत्र पदे कः उपसर्गः?	1
(अ) आङ् (ब) अव (स) अप् (द) अधि	
(xv) “दुर्वहम्” इत्यत्र उपसर्गं शब्दं च पृथक् कृत्वा लिखत—	1
(अ) दुस् + वहम् (ब) दुर् + वहम् (स) दु + वहम् (द) दु + र्वहम्	

2. निर्देशानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयत—

(i) सा.....मधुरं फलं खादति । (बालक + टाप्)	1
(ii) तत्र अस्ति । (जन + तल्)	1
(iii) शिशुः पतति । (धाव् + शतृ)	1
(iv) एतत्गृहमस्ति । (अस्मद्-शब्दस्य षष्ठीविभक्ति-एकवचनम्)	1
(v)नमः । (हरि-शब्दस्य चतुर्थी-विभक्ति-एकवचनम्)	1
(vi) श्वः अहं पत्रं..... । (लिख्धातु-लृट्लकारः)	1
(vii) ते जनाः धनं । (दाधातु-लट्लकारः)	1

3. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत— 8

(अ) भारते सर्वत्र विविधता अस्ति । विविधतायामपि एकतायाः सुमधुरा धारा प्रवहति । वयं सर्वे एकं राष्ट्रध्वजं नमामः, एकं च राष्ट्रगानं गायामः । भारतस्य प्रदेशानां सर्वसंस्काराणां जननी एका संस्कृतभाषा एवास्ति । प्रायः जनाः उत्सवेषु धार्मिककार्येषु च संस्कृतभाषायां समानरूपेण मन्त्रोच्चारणं कुर्वन्ति । भारतस्य सर्वासां भाषाणां जननी संस्कृतभाषा एवास्ति । अत्र न कोऽपि सन्देहः । भारतीयसंस्कृतिः संस्कृते निहिता अस्ति । अस्माकं भारतीयसंस्कृतेः मूलमन्त्रः सर्वजनहिताय सर्वजनसुखाय च अस्ति ।

अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः-

(क) एकपदेन उत्तरत ।

$\frac{1}{2} \times 4 = 2$

- (i) भारते सर्वत्र का अस्ति ?
- (ii) मन्त्रोच्चारणं कस्यां भाषायां जनाः कुर्वन्ति?
- (iii) वयम् एकं किं गायामः?
- (iv) भारतीयसंस्कृतिः कुत्र निहिता अस्ति?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत ।

- (i) भारतीयसंस्कृतेः मूलमन्त्रः कः? 1
- (ii) भारतस्य सर्वासां भाषाणां जननी का अस्ति? 1
- (iii) भारते कस्याः सुमधुरा धारा प्रवहति । 1
- (ग) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत । 1

(घ) भाषिककार्यम्

$\frac{1}{2} \times 4 = 2$

- (i) "वयं सर्वे राष्ट्रध्वजं नमामः" इत्यत्र कर्तृपदं लिखत ।
- (ii) "सुमधुरा धारा प्रवहति" इत्यत्र विशेषणपदं किम्?
- (iii) 'माता' इत्यस्य पर्यायपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत ।
- (iv) प्रायः जनाः..... । अत्र 'जनाः' इत्यस्य क्रियापदं लिखत ।

(ब) अधोलिखितौ संख्यावाचिशब्दौ संस्कृते लिखत ।

1+1=2

- (i) 125
- (ii) 328

खण्डः - 'ब'

- 4. बालकः कलमेन पत्रं लिखति । रेखांकितपदे विभक्तिं तत्कारणं च लिखत । 2
- 5. पित्रेण सह पुत्रः नगरम् अगच्छत् । वाक्यं संशोधयत । 2
- 6. 'अपि कुशलं महाराजस्य । रेखांकितपदे प्रश्ननिर्माणं कुरुत । 2
- 7. एकस्मिन् चत्वरे स्थापितवन्तौ । रेखांकितपदे प्रश्ननिर्माणं कुरुत । 2

8. अधोलिखितश्लोकस्य हिन्दीभाषायां सप्रसंगं भावार्थं लिखत । 2

अवक्रता यथाचित्ते तथा वाचि भवेद् यदि ।

तदेवाहुः महात्मनः समत्वमिति तथ्यतः ॥

9. अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं मंजूषातः पदानि चित्वा पूरयत । 2

विचित्रे खलु संसारे नास्ति किञ्चिन्निरर्थकम् ।

अश्वश्चेद् धावने वीरः भारस्य वहने खरः ॥

अन्वयः – विचित्रे (i) ----- किञ्चित्. (ii)नास्ति । खलु चेत् अश्वः

(iii)वीरः (अस्ति, तर्हि) (iv)भारस्य वहने (वीरः) ।

धावने, संसारे, खरः, निरर्थकम्

10. स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखत यद् अस्मिन् प्रश्नपत्रे न स्यात् । 2

11. विचित्रः साक्षी' इति पाठसारं हिन्दीभाषायां लिखत । 2

12. पर्यायपदं मेलयत । ½ X 4 =2

(क)

(ख)

(i) सलिलम्

पुत्री

(ii) वनम्

जलम्

(iii) सुता

दन्तैः

(iv) दशनैः

काननम्

13. मंजूषायाः प्रदत्तैः समुचितैः अव्ययपदैः वाक्यानि पूरयत । 1+1+1

सदा, अपि, एव, श्वः

(i) अहंजयपुरं गमिष्यामि ।

(ii) रमेषःमया सह गमिष्यति ।

(iii) त्वम् अत्र.....तिष्ठ ।

खण्ड: – 'स'

14. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत ।

न्यायाधीशेन पुनस्तौ घटनायाः विषये वक्तुमादिष्टौ । आरक्षिणि निजपक्षं प्रस्तुवन्ति आश्चार्यमघटत् । स शवः प्रावारकमपसार्य न्यायाधीशमभिवाद्य निवेदितवान्— मान्यवर! एतेन आरक्षिणा अध्वनि यदुक्तं तद् वर्णयामि त्वयाऽहं चोरितायाः मंजूषायाः ग्रहणाद् वारितः, अतः निजकृत्यस्य फलं भुङ्क्ष्व । अस्मिन् चौर्याभियोगे त्वं वर्षत्रयस्य कारादण्डं लप्स्यसे । न्यायाधीशः आरक्षिणे कारादण्डमादिश्य तं जनं ससम्मानं मुक्तवान् ।

(क) एकपदेन उत्तरं लिखत । ½X2=1

- (i) केन पुनस्तौ घटनायाः विषये वक्तुमादिष्टौ?
- (ii) कः प्रावारकमपसार्य न्यायाधीशमभिवाद्य निवेदितवान्?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत । 1X2=2

- (i) शवः न्यायाधीशमभिवाद्य किं निवेदितवान्?
- (ii) आरक्षिणि निजपक्षं प्रस्तुवन्ति किम् अघटत्?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत । ½X2=1

- (i) तं जनं ससम्मानं मुक्तवान् । इत्यत्र सर्वनामपदं लिखत ।
- (ii) अतः निजकृत्यस्य फलं भुङ्क्ष्व । इत्यत्र क्रियापदं लिखत ।

अथवा

कश्चित् कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत् । तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः जवेन गन्तुमशक्तश्चासीत् । अतः कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुदन् अवर्तत । सः ऋषभः हलमूढ्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे अपतत् । क्रुद्धः कृषीवलः तमुत्थापयितुं बहुवारं यत्नमकरोत् । तथापि वृषः नोत्थितः ।

(क) एकपदेन उत्तरं लिखत । ½X2=1

- (i) कृषकः किं कुर्वन्नासीत्?
- (ii) तथापि कः नोत्थितः ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत । 1X2=2

- (i) कृषकः कं वृषभं तोदनेन नुदन् अवर्तत ?
- (ii) कः तमुत्थापयितुं बहुवारं यत्नमकरोत् ?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत । ½X2=1

- (i) "क्रुद्धः कृषीवलः" इत्यत्र विशेषणपदं किम्?
- (ii) दुर्बलः जवेन गन्तुमशक्तश्चासीत् । इत्यत्र क्रियापदं किम्?

15. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत ।

एक एव खगो मानी वने वसति चातकः ।

पिपासितो वा म्रियते याचते वा पुरन्दरम् ।

(क) एकपदेन उत्तरं लिखत ।

$\frac{1}{2} \times 2 = 1$

(i) कः पिपासितो वा म्रियते ?

(ii) कुत्र चातकः वसति?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत ।

1+1

(i) खगः कं याचते ?

(ii) कीदृशः खगः म्रियते?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत ।

$\frac{1}{2} \times 2 = 1$

(i) खगो मानी इत्यत्र विशेषणपदं लिखत ।

(ii) वने वसति चातकः । इत्यत्र वाक्ये कर्तृपदं किम्?

अथवा

अमन्त्रमक्षरं नास्ति नास्तिमूलमनौषधम् ।

अयोग्यः पुरुषः नास्ति योजकस्तत्र दुर्लभः ॥

(क) एकपदेन उत्तरं लिखत ।

$\frac{1}{2} \times 2 = 1$

(i) अमन्त्रं किम् नास्ति ?

(ii) नास्तिमूलं किम् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत ।

1+1

(i) कीदृशः पुरुषः नास्ति ?

(ii) तत्र कः दुर्लभः ?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत ।

$\frac{1}{2} \times 2 = 1$

(i) "अमन्त्रमक्षरम्" इत्यत्र विशेष्यपदं किम्?

(ii) "पुरुषः नास्ति" इत्यत्र क्रियापदं लिखत ।

16. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत ।

सिंहः— भोः ! अहं वनराजः, किं भयं न जायते? किमर्थं मामेवं तुदन्ति सर्वे मिलित्वा ?

एकः वानरः— यतः त्वं वनराजः भवितुं न सर्वथाऽयोग्यः । राजा तु रक्षकः भवति परं भवान् तु भक्षकः । अपि च स्वरक्षायामपि समर्थः नासि, तर्हि कथमस्मान् रक्षिष्यसि?

(क) एकपदेन उत्तरं लिखत ।

$\frac{1}{2} \times 2 = 1$

(i) कः वनराजः भवितुं न सर्वथाऽयोग्यः?

(ii) सर्वे मिलित्वा कं तुदन्ति?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत ।

1+1

(i) राजा कीदृशः भवति ?

(ii) सिंहः कुत्र समर्थः नास्ति?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत ।

$\frac{1}{2} \times 2 = 1$

(i) "अस्मान् रक्षिष्यसि" इत्यस्य वाक्यस्य क्रियापदं लिखत ।

(ii) "भवान् तु भक्षकः" इत्यत्र विशेषणपदं किम्?

अथवा

कुशः — अहमपि कुश इत्यात्मानं श्रावयामि ।

रामः— अहो! उदात्तरम्यः समुदाचारः । किं नामधेयो भवतोर्गुरुः?

लवः — ननु भगवान् वाल्मीकिः ।

रामः — केन सम्बन्धेन?

लवः — उपनयनोपदेशेन ।

रामः— अहमत्र भवतोः जनकं नामतो वेदितुमिच्छामि ।

लवः — न हि जानाम्यस्य नामधेयम् ।

(क) एकपदेन उत्तरं लिखत ।

$\frac{1}{2} \times 2 = 1$

(i) कीदृशः समुदाचारः?

(ii) अस्य किं न जानामि ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत ।

1+1

- (i) किं नामधेयो भवतोर्गुरुः?
- (ii) रामः किं नामतो वेदितुमिच्छति ?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत ।

½x2=1

- (i) नामतो वेदितुमिच्छामि । इत्यत्र क्रियापदं लिखत ।
- (ii) उदात्तरम्यः समुदाचारः । इत्यत्र विशेष्यपदं किम्?

17. अधोलिखितानि वाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति । यथाक्रमं संयोजनं कृत्वा लिखत ।

3

- (i) तदा तस्य मुखस्था रोटिका अपि जले पतति ।
- (ii) एकदा कञ्चित् कुक्कुरः एकां रोटिकां प्राप्नोत् ।
- (iii) तदा सः नदीजले स्वप्रतिबिम्बम् अपश्यत् ।
- (iv) सः कुक्कुरः रोटिकां प्राप्तुं तेन सह युद्धार्थं मुखम् उद्घाटयति ।
- (v) सः रोटिकां मुखे गृहीत्वा गच्छन् आसीत् ।
- (vi) स्वप्रतिबिम्बम् अन्यं कुक्कुरं मत्वा सः तस्य रोटिकां प्राप्तुम् अचिन्तयत् ।

अथवा

मंजूषायां प्रदत्तषब्दानां सहायतया 'स्वच्छतायाः महत्त्वम्' इति विषये षट्-संस्कृतवाक्येषु एकम् अनुच्छेदं लिखत ।

समाजे, सर्वत्र, प्रसन्नता, कर्तव्यम्, मनसि, जीवने

खण्ड – "द"

18. भवान् राजकीय आदर्श उच्च माध्यमिक विद्यालयस्य दशम्याः कक्षायाः छात्रः रमेशः अस्ति । स्वकीयं प्रधानाचार्यं प्रति दिनत्रयस्य अवकाशार्थम् एकं प्रार्थना पत्र लिखत ।

4

अथवा

भवान् दीपकः अस्ति । परीक्षापरिणामस्य विषये स्वपितरं प्रति लिखिते अस्मिन् पत्रे मञ्जूषायाः उचितपदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयतु ।

(नमोनमः, प्रतिशतं, अधिकम्, नवनवतिः, अहम्, भवान् अभ्यासेन, परिणामः)

पूज्य पितृमहोदय !

(i).....

अतीव हर्षस्य विषयोऽस्ति यत् मम अर्द्धवार्षिक्याः परीक्षायाः (ii)..... आगतः।

अहं नवतिः (iii)..... अङ्कान् प्राप्तवान्। किन्तु इदं ज्ञात्वा (iv).....

..... अपि चिन्तितः भविष्यति यत् गणितविषये (v)..... सुष्ठु अङ्कान् प्राप्तुं

समर्थः न अभवम्। अद्य आरभ्य अहम् (vi)..... अभ्यासं करिष्यामि। आशासे

यत् (vii)..... भवतः आशीर्वादेन च आगामिवार्षिक-परीक्षायाम् अपि (viii).....

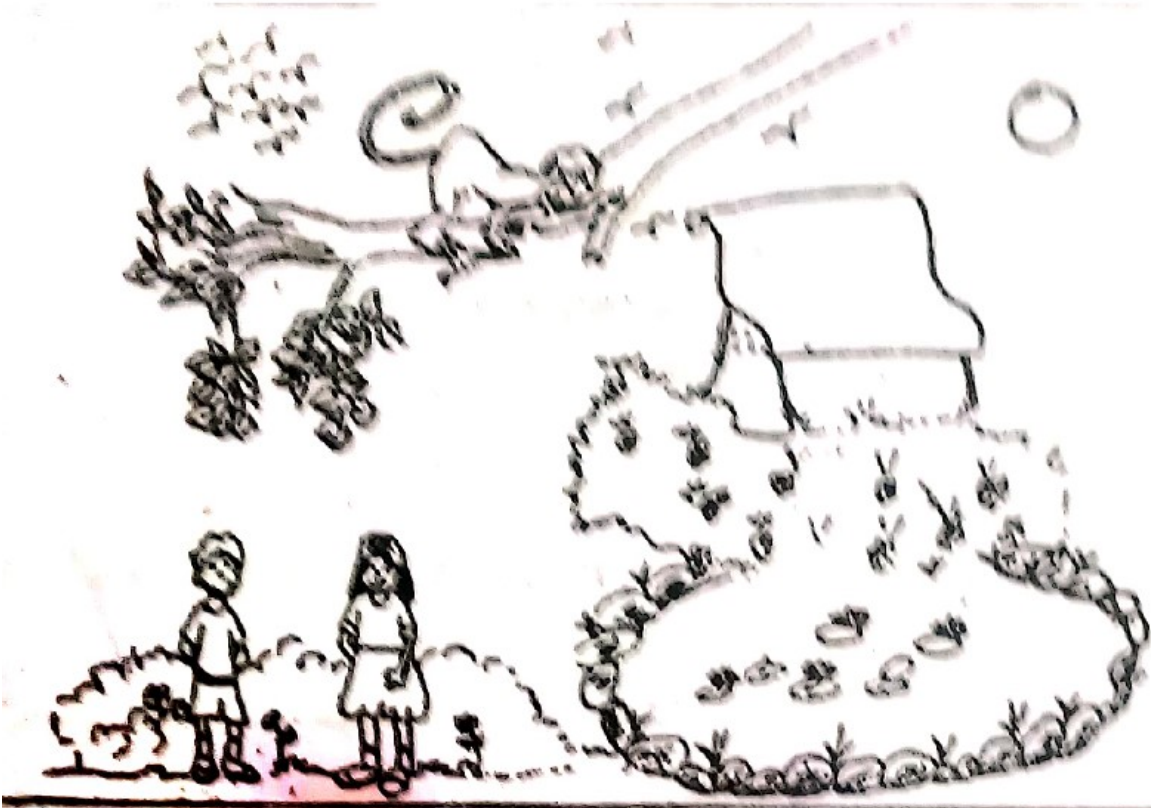
..... प्रतिशतं अङ्कान् प्राप्स्यामि। मातरम्-अग्रजम् प्रति अपि मम चरणस्पर्शः
कथनीयः।

भवतः पुत्रः
दीपकः

19. अधः प्रदत्तचित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृतेन अष्ट वाक्यानि वाटिकायाः शोभाविषये लिखत-

8x½= 4

(वाटिका, वृक्षे, सायंकालः, बालकः, फलानि, प्रातः, उत्पतन्ति, खगाः, अधः, शोभा, वानरः)

अथवा

मञ्जूषातः उपयुक्तपदानि गृहीत्वा मातापुत्रयोः मध्ये वार्तालापं पूरयतु ।

(वस्तूनि, आपणं, सायंकाले, विद्यालयस्य, गत्वा, मातुलः, भोजनं, त्वं)

माता— राघव!किं करोषि ?

राघवः— अहं ममगृहकार्यं करोमि ।

माता— पुत्र! गृहकार्यानन्तरम् गत्वा ततः दुग्धं शाकफलानि च आनय ।

राघवः— अहं पुस्तकं क्रेतुम् आपणं गमिष्यामि तदा दुग्धं शाकफलानि च आनेष्यामि ।

माता— सायंकाले न त्वं तु पूर्वमेवआनय ।

राघवः— शीघ्रं किमर्थम् ?

माता— अद्य तव आगमिष्यति, अतःसमयात् पूर्वमेव पक्ष्यामि ।

राघवः— मातुलः आगमिष्यति चेत् अहम् इदानीम् एव गत्वाक्रीत्वा आगच्छामि ।

20. अधोलिखितेषु वाक्येषु केषांचित् चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं कुरुत ।

4

- (i) विद्यालय के पास गाँव है ।
- (ii) नगर के चारों ओर वृक्ष हैं ।
- (iii) सुरेश अन्धेरे से डरता है ।
- (iv) हिमालय से गंगा निकलती है ।
- (v) हम दोनों विद्यालय जाते हैं ।
- (vi) जल के बिना जीवन सम्भव नहीं है ।